

**MAKTABGACHA TARBIYA YOSHIDAGI BOLALARDA
TASHABBUSKORLIK XUSUSIYATINI SHAKLLANTIRISHDA O‘YIN
FAOIYATINING AHAMIYATI**

**Xalimova Mashraboy Vaxidovna
ADPI, Pedagogika va psixologiya
kafedrası mudiri, professor
Kadirova Omaxon Sobirjonovna
o‘qituvci**

Annotatsiya: Ushbu maqolada bugungi shiddat bilan rivojlanayotgan vaqtda maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarda axborot-psixologik urush davrida o‘yin iste‘moli madaniyatini shakllantirishning muhim tomonlari yoritib berilgan.

Kalit so‘slar: axborot xavfsizlik, mediaiste‘mol, psixologik urush, lokal qaroqchi, axborot urushi.

Maktabgacha tarbiya davri shaxsning haqiqiy tarkib topishi (voyaga etish) davri bo‘lganligi uchun ham shunday muhim bir davrdir. Hayotning birinchi yili mobaynida bolaning tevarak - atrofdagi muhitga munosabati jiddiy ravishda o‘zgaradi. Bola kattalar bilan aloqada bo‘lishi natijasida uning o‘rgatishga qarab o‘z ixtiyorlarini qondiradigan narsa bilan mustaqil xarakter qila boshlaydi. Dastlab u kattalar bilan birgalikda, so‘ngra o‘larning rahbarligida xarakter qiladi, undan keyin ovqat eyish bilan boqliq bo‘lgan harakatlarni va o‘z-o‘ziga xizmat ko‘rsatishga oid ishlarni mustaqil bajara oladi. Hayotning 2 yilida kattalar bilan munosabatlarda o‘zgarish ro‘y beradi. Maktabgacha tarbiya yoshida bola katta odamni o‘z xulq-atvori uchun o‘rnak deb hisoblaydi. Bola 1-yoshdan 3- yoshgacha narsalar, bilan xarakter qilishni egallaydi o‘yin bolaning xarakterlarini rivojlantirish va takomillashtirishga yordam qiladi. Maktabgacha tarbiya yoshida bola faoliyatining xilma-xil turlari o‘yin, mehnat rejimini bajarish bilan boq‘liq bo‘lgan faoliyat rivojlana boradi. 2 yoshdan boshlab bolalar o‘ynaydigan bo‘lishadi. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning (4 yoshdan boshlab) yetakchi faoliyatlarga bo‘lib o‘ynaladigan, ijodiy o‘yindir. O‘yin jarayonida bola muayyan rollarni bajarishni o‘z zimmasiga olishadi hamda o‘yin sharoitida odamlar faoliyati va munosabatini esga keltirishadi. 3-4 yashar bolalarda birgalikda o‘ynaladigan o‘yinlar hali bo‘lmaydi. Dastlab buyum, o‘yinchoq rolini go‘yo esga solganday bo‘ladi, so‘ngra bola o‘yinda ixtiyoriy suratda o‘z zimmasiga ma‘lum rolni oladi. Maktabgacha tarbiya yoshida bolaning kattalar tomonidan uyushtirilib, muayyan maqsadga qaratilgan ijodiy faoliyati uning taraqqiyotga qancha ta‘sir ko‘rsatadi. 2-yoshda bola rasm sola boshlaydi va jon dil bilan rasm soladi. Rasm solish jarayonida uning idrok etishi aniqlashda buyumning rangi va shaklini yaxshiroq ajrata boshlaydi, kuzatuvchanligi rivojlanadi. Bola tasavvurlayotgan narsani o‘xshatish maqsadida rasmda aks ettirish zarur bo‘lgan narsalarning belgilarini ataylab ajratib ko‘rsatadi. Bola rasm solar ekan, rasmni so‘zlar bilan to‘ldirib, faollik bilan xarakter qiladi, u o‘z tassavvurlari asosida keyinchalik katta yosh odamlarning so‘ziga binoan rasmlar yaratmoqi mumkin unda ayrim narsalarning obrazlari vujudga keladi. Rasm solish bilan loy va plastiklardan shakllar yasaydi, natijada, bola analizatorlarining rivojlantirishda hamda moslashgan va differentsiyallashgan xarakterning tarkib topishidan tashqari narsa shaklini, hajmini, bir o‘lchovda bo‘lishi va munosabatligini idrok etish takomillasha boradi. 3-4 yashar bola narsalar o‘rtasidagi boqlanishni farqlab oladi va o‘z faoliyatini planlashtiradi, bu faoliyat asta-sekin ijodiy faoliyatga aylanadi Maktabgacha yoshdagi bolalarning etakchi faoliyati bu o‘yindir. Bog‘cha yoshidagi bolalarning o‘yin faoliyati masalasi asrlar davomida juda ko‘p olimlarning diqqatini o‘ziga jalb qilib kelmokda. Bog‘cha yoshidagi bolalar o‘zlarining o‘yin faoliyatlarida ildam qadamlar bilan olqa qarab borayotgan sermazmun

“Oliy ta’lim muassasalarida ta’lim, fan, innovatsiya va ilmiy tadqiqotlarning salmoqli natijalari: muammo va yechimlar” mavzusida Respublika ilmiy anjuman to’plam materiallari 2024-yil 19-aprel kun.

qayotimizning hamma tomonlarini aks ettirishga intiladilar. Bog‘cha yoshidagi bola atrofidagi narsalar do ‘nyosini bilish jarayonida shu narsalar bilan bevosita amaliy mo ‘nosobatda bo‘lishga intiladi. Bu o‘rinda shu narsa qarakterliki bola bilishga tashnaligidan atrofda o‘zining qaddi siqadigan narsalari bilangina emas, balki kattalarga mansub bo‘lgan o‘zining kuchi ham etmaydigan, xaddi siqmaydigan narsalar bilan ham amaliy munosobatda bo‘lishga intiladi. Shuni ham aytib o‘tish kerakki, fan-texnika mislsiz rivojlangan bizning gozirgi zamonamizdagi yaratilayotgan, xayratda qoldiradigan narsalar bolalarga go‘yo bir mo‘jizadek ko‘rinadi. Natijada ular ham o‘zlarining turli o‘yinlari jarayonida hayoliy har xil hayoliy narsalarni o‘ylab chiqaradilar (uchar ot, mashina odam, gapiradigan daraxt kabi). Bundan tashqari, bolalarning turli hayoliy narsalarni o‘ylab chiqarishlari yana shuni bildiradiki, ular o‘zlarining har turli o‘yin faoliyatlarida faqat atroflaridagi bor narsalarni emas, balki ayni chog‘da ehtiyojlari talab qilayotgan narsalarni ham aks ettiradilar. Bolalarning o‘yin faoliyatlarida har xil hayoliy va afsonaviy obrazlarni yaratishlaridan shunday xulosa chiqarish mumkin: odamning (shu jumladan bolalarning ham) tashqi muhitdagi narsa va xodisalarni aks ettirish jarayonlari passiv jarayon emas, balki faol hamda ijodiy, yarato ‘vchan, o‘zgartiruvchan jarayondir. Bog‘cha yoshidagi bolalarning o‘yinlari atrofda narsa va xodisalarni bilish quroli bo‘lishi bilan birga yuksak ijtimoiy ahamiyatga ham ega.

Bolalarning individual hususiyatlarini, xususan ularning jamoaviy o‘yinlari orqali kuzatish qulaydir. Bu o‘yinlarda bolalar kattalarning faqat predmetlarga munosabatini emas, balki ko‘proq o‘zaro munosabatlarini aks ettiradilar. Katta bog‘cha yoshida syujetli-rolli o‘yinlar rivojlanadi, lekin endi bu o‘yinlar o‘z mavzusining boyligi va xilma-xilligi bilan farqlanadi. Bu o‘yinlar jarayonida bolalarda liderlik yuzaga kela boshlaydi, shuningdek tashqilotchilik ko‘nikma va malakalari rivojlanadi. Maktabgacha yoshdagi bolalar shu qo‘llanadigan ijodiy faoliyatlar orasida tasviriy san‘atning ham ahamiyati juda katta. Bolaning tasavvur etish xarakteriga qarab uning atrof qayotni qanday idrok etishi, xotira, tasavvur va tafakkur xususiyatlariga bao berish mumkin. Katta bog‘cha yoshidagi bolalar chizgan rasmlar ularning ichki kechinmalari, ruhiy holatlari, orzu, umid va ehtiyojlarini ham aks ettiradi. Bog‘cha yoshdagi bolalar rasm chizishga ham niqoyatda qiziqadilar. Rasm chizish bolalar uchun o‘yin faoliyatining o‘ziga xos bir shakli bo‘lib qisoblanadi. Bola avvalo ko‘rayotgan narsalarini, keyinchalik esa o‘zi biladigan, xotirasidagi va o‘zi o‘ylab topgan narsalarni chizadi. Katta maktabgacha yoshdagi bolalar uchun musobaqa juda katta ahamiyatga ega bo‘lib, aynan shunday o‘yinlarda muvafaqqiyatga erishish shakllanadi va mustahkamlanadi.

Bog ‘cha yoshidagi bolalarning o‘yin faoliyatlari haqida gapirar ekanmiz, albatta ularning o‘yinchoqlari masalasiga ham to‘xtab o‘tish kerak. Bolalarga o‘yinchoqlarni berishda ularning yosh xususiyatlarini, taraqqiyot darajalarini va ayni paytda ularni ko‘proq nimalar qiziqtirishini hisobga olish kerak. Ma'lumki, 1-3 yosh bolalar hali tashqi muhitni juda oz o‘zlashtirganlar. Ular hali hattoki narsalarning rangini, hajmini va boshqa jihatlarini yaxshi ajrata olmaydilar.

O‘yin faoliyati bolalarni insoniyatning ijtimoiy tajribasini egallashning faol shakli bo‘lgan taqlim faoliyatiga tayyorlaydi. Odam birdaniga ijtimoiy tajribani o‘zlashtirishga kirisha olmaydi. Ijtimoiy tajribalarni faol egallash uchun odam avvalo yetarli darajada nutqni egallagan bo‘lishi, ma'lum malakalar, uquvlar va elementar tushunchalarga ega bo‘lishi kerak bo‘ladi.

Xulosa o‘rnida shu ayta olamizki, o‘yin faoliyati bolalarni individual ravishda o‘rganish imkonini beradi. Ayrim bolalar jamoa bo‘lib o‘ynashni yoqtiradilar bu psixologik bolani umumiy taraqqiyotiga ta’sir etadi. Shuning uchun tarbiyachilar bolalarni jamoa o‘yinlariga tortishlari kerak. Ijodiy va syujetli o‘yinlarda bolalarning barcha psixik proseslari

“Oliy ta’lim muassasalarida ta’lim, fan, innovatsiya va ilmiy tadqiqotlarning salmoqli natijalari: muammo va yechimlar” mavzusida Respublika ilmiy anjuman to’plam materiallari 2024-yil 19-aprel kun.

bilan birlikda individual (shaxsiy) xislatlari ham shakllanadi. Mana shu nuqtai nazardan o‘yin maktabgacha ta’lim muassasadagi ta’lim – tarbiya ishlari orasida eng asosiy, markaziy o‘rinda turadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Kalyushen G., M.Deyugina «Yo‘rgakdan maktabgacha» 1996 y.
2. Krutetskiy V.A. Pedagogik psixologiya asoslari. T., “O‘qituvchi”, 1996y
3. Loginova V.I., P.G.Samorukovalar taxriri ostida «Maktabgacha tarbiya pedagogikasi» . «Tarbiyachi» T., 1991 y.
4. Nishonova Z., Alimova G. Bolalar psixologiyasi va o‘qitish metodikasi. T., 2007 y.
5. Norbosheva M. Bolalar Psixologiyasi. T., 2002 yil